

Ивана С. ЖЕНАРЈУ РАЈОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

О ИКОНОСТАСУ ЦРКВЕ СВЕТОГ НИКОЛЕ У ВЕЛИКОЈ ХОЧИ**

Апстракт: У тексту се анализира иконостас у Цркви Светог Николе у Великој Хочи који је настао у трећој деценији XIX века. Његову конструкцију украшену резбом израдио је Петар Дебарлија, који је највероватније и осликао све делове иконостаса осим престоних икона које су до данас остале препозната дела бјелопољског сликара Алексија Лазовића. Према специфичним жељама наручилаца, иконостас је израђен тако да се на њему нађе и икона чувеног зографа Лонгина. Циљ овог текста је презентација иконостаса као целине, при чему се публикује прилог познавању опуса бјелопољског сликара Алексија Лазовића и отварају нова питања попут идентитета Петра Дебарлије и идентитета аутора иконостаса у Цркви Светог Стефана у Великој Хочи. Намера овог текста је и да се скрене пажња на нововековну црквену уметност, која сведочи о дугом и непрекинутом животу Срба на тлу данашњег Косова и Метохије, а која је, осим политичким приликама, угрожена и новим естетско-практичним тенденцијама.

Кључне речи: зограф, дуборезац, Петар Дебарлија, Алексије Лазовић, дуборез, престоње иконе, двери, натписи

Црква Светог Николе у Великој Хочи средњовековна је задужбина родитеља челника Градислава Сушенице, изграђена и украшена до 1345. године (Петровић 1984: 62; Ивановић 2003: 46). Ова једноставна, једнобродна грађевина од камена, у другој половини XVI века је обновљена, повишена, засведена и поново осликана (Смирнов, Бошковић 1933–1934: 268; Петровић 1984: 62). Током 1557. године је вероватно добила и нови иконостас и на њему иконе Исуса Христа, Богородице са Христом и Светог Николе, које је сликао чувени зограф Лонгин (Ивановић, Рајкић, Лазовић 1958; Ђоровић-Љубинковић 1958/59). Олтарску преграду која данас краси цркву израдио је 1825–1826. године Петар из Дебра, мијачки мајстор недовољно познате биографије. На овај иконостас први је скренуо пажњу Радомир Петровић 1987. године, целог га приписујући познатом дуборесцу Петру Гарки и он потом није више био предметом стручне пажње и обраде (Петровић 1987: 116–118). Иконостас је био конструисан за икону Светог Николе коју је сликао зограф Лонгин 1576–77. године и престоње иконе Алексија Лазовића, које до сада

* Виши научни сарадник, ORCID 0000-0001-5025-578X, ivanazenarju@yahoo.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

нису биле публиковане, које су или сликане у време израде иконостаса или су се већ налазиле у цркви.¹ Иконостас Цркве Светог Николе послужио је потом као узор за конструкцију и програм иконостаса у Цркви Светог Стефана у Великој Хочи, на којем се налазе иконе зографа Јосифа из Лазаропоља.

Иконостас је настао удруженим снагама верника из Велике Хоче и Ораховца. На греди иконостасног крста се налазио натпис о приложницима који је у потпуности изгледео: „снї крстѣ приложнш оу с(вѣ)т(а)го ннкола у хота хацн ака, млладенѣ, дннца, соле, станко, днна, колѣ, сава, катнна, попѣ донса, стоша, стоан цевгарѣ, екта, радосавѣ, нсана, станон, марко, 1825 м(ѣ)с(ѣ)цѣ 20 дан“.² На греди између два појаса светитељских ликова, изнад престоних икона, сачуван је натпис у којем се помиње аутор: „вѣта троѣла сна апостолїї ї крстѣ сѣградїѣ нспнса н древета нскопа н позлатїї се нз єдна рѣка нзлегла петорѣ зѣгравѣ дѣбрелнѣ 1825 мцѣ їюнна за 500 гроша, ї писарѣ петорѣ зѣгравѣ поклонїѣ 500 гроша за помѣѣ за дѣшѣ своѣ“. Поменути мајстор Петар Дебарлија је, судећи по овом натпису сликао све осим престоних икона и двери. Али на царским дверима се налази други натпис, писан истим рукописом, у којем се помињу ктитори из Ораховца који су их приложили 1826. године: „1826 сїа дѣрн приложнлѣ оу стого ннколѣ оу хотѣ велїѣ анко велнкї ншанѣ петровнч (...) анко малн ѿ ѿрѣшѣ“. И на северним дверима иконостаса је делимично сачуван приложнички натпис писан истом руком, али на жалост није сасвим видљива година настанка. Исписан је поред леве ноге архангела Михаила и у њему стоји: „снѣ їкона прилож(..) / вѣтѣ дѣгїн(..) / оу сѣтѣо нїкол(а) 18(...)“.

О ПРОГРАМУ ИКОНОСТАСА

Иконостас у Цркви Светог Николе састоји се од високих параветних плоча без резбарене декорације, престоних икона, царских и северних двери и једне зоне са два реда. На врху је резбарени иконостасни крст са сликаним Распећем Христовим. Цео иконостас је веома декоративно уобличен, комбиновањем резбарије са акцентима златне, црвене и спорадично зелене боје. Међу дуборезним мотивима најчешћи су биљни, попут листова акантуса на архитраву изнад престоних икона, или цветних грана и гроздова који повезују медаљоне са ликовима пророка. Такође, стубићи који носе лукове и раздвајају ликове апостола су тордирани и акцентовани по једним цветом, а цветни аранжмани украшавају и надверја. У надверју царских двери јављају се и птице, а најбогатију декорацију имају царске двери и иконостасни крст.

1 Зограф Лонгин је за ову цркву сликао и престоне иконе Богородице са Христом и Христа, које се сада налазе у Цркви Светог Јована у истом месту (Ivanović, Rajkić, Lazović 1958: 196). О иконама зографа Лонгина видети и: Ђоровић-Љубинковић 1958/59; Миљановић 1997: 83–89; Матић 2017: 399–401. Икона Светог Николе је такође премештана и познато је да је неко време била и у Цркви Светог Стефана и у ризници конака манастира Дечана у Великој Хочи (Ивановић 2004а: 40).

2 Овај натпис публикован је према препису у Петровић 1987: 116, где стоји 1852. година, што је грешка. С обзиром да има словних грешака и у преписима других натписа, могуће је да их има још и у овом.

са златним лоросом, једнако украшену златним флоралним мотивима. Христос (їіс хї) десном руком благосиља, а у левој има сферу. Позадина иконе је једноставна – у доњем делу је зелени појас који представља схематизовани пејзаж, док је над њим небо у нијансама плаве и беле, које се на врху завршава црвеним појасом. Прелаз ка црвеној боји представљају облаци са по три анђеоске главе са крилима са обе стране Богородичине фигуре. Поред златног древног рама са плитко резаном цветном декорацијом, икона има и сликани златни рам барокне провенијенције.⁵

Исус Христос (їіс хї) је на престоној икони десно од царских двери представљен као Велики Архијереј како седи на златном и дуборезом украшеном трону високог наслона. Одевен је у раскошну епископску одежду која се састоји од плавог стихара, тамно црвеног сакоса и плавог омофора са златним крстовима. Такође, има златне епиманике, надбедреник са представом шестокрилог серафима, крст и панагију, као и митру на глави. Све је украшено флоралним мотивима. Док десном руком благосиља, у левој руци држи отворену књигу са речима из Јеванђеља по Матеју: „тогда речеѣ / црѣ свшнїѣ / ѿ деснѣѣ ѣ / го: прїднѣте / бл҃гословѣннї оцѣ моѣѣ, / наслѣдѣнѣте / (...)тѣ ван~ / нѣѣ вѣѣѣ ц~ / рѣѣѣ ѿ слоѣѣ / енїѣ мїрѣ. / в' залкѣѣѣѣ / бо нѣѣѣѣѣѣ / їїстї: вѣѣѣѣ~ / аѣѣѣѣѣѣ“ (Мт. 25, 34). Позадина је изведена истоветно као на икони Богородице са Христом.

* * *

Северне двери иконостаса осликане су тако да њихову читаву површину заузима монументална фигура Светог архангела Михаила (сїїї архангѣѣѣ мїѣханѣѣ) који стоји на раменима побеђеног демона који је окружен змијама. Насликан је са крилима и у војничкој одећи. У десној руци држи уздигнути мач, док у левој има лапац којим је везан демон. Горња половина двери је зелене боје, док је доња црвена. Аутор је на веома занимљив начин насликао лик архангела, контуришући га видљивим потезима четкицом у различитим бојама, што није било својствено зографима чији се радови срећу на тлу Рашко-призренске епархије. Царске двери су богато украшене – имају израђене барокне картуше за представу Благовести, и испод њих по два уска поља у полукружним нишама за ликове црквених архијереја. На горњим угловима картуша са ликовима архангела и Богородице стоји по једна велика резбарена птица. Ликови старозаветних царева и пророка су сликани изнад Благовести у округлим медаљонима у прозочној флоралној резби којој оквир обликују извијена тела змајоликих бића. Вратнице су при врху украшене са по две птице које у кљуновима држе цветну грану. Готово идентичан репертоар, само за нијансу једноставнији, имају царске двери на иконостасу Цркве Светог Стефана у Великој Хочи. Резба на дверима је бојена у злато, са подлогом у зеленој боји и акцентима црвене. Централно место и највећу површину заузимају два велика сликана поља

5 Икона има видно оштећење, односно распукалину која се протеже вертикално у десном делу где су се развојиле дрвене даске на којем је платно, те је платно поцепано од корена Христове десне обрве до златног обруба његове тунике. Такође, на полеђини иконе, на дрвету су два потписа писана графитном оловком – „15 марта 1912 клисар Јован Савић“ и „7. маја (име и презиме нечитки) ђак IV разреда гимназије из Велике Хоче, Ђурђевдан“.

са тематиком Благовести (сѣбѣ благѣвѣщанїѣ). На северним вратницама насликан је арханђел Гаврило (сѣїї архангѣл гавріїл), у ставу обраћања Богородици која је насликана на јужним вратницама. Крилати архангел десном руком благосиља док у левој држи црвени цвет. Богородица стоји окренута ка њему, благо погнуте главе и са десном руком на грудима. У другој руци држи свитак са текстом на грчком језику: „Нδου ηδου η Κυριου γενητομοι (...)“.⁶ Над њеним златним нимбом су два тамна облака, између којих пролеће голуб Светог Духа који се спушта ка њој. Стојеће фигуре су сликане спрема једноставне позадине, чија је доња трећина црвене боје са црним тачкама и представља тло на којем стоје, док су њене две горње трећине плаве боје и представљају небо. Изнад медаљона са ликовима архангела Гаврила и Богородице налазе се мањи медаљони у којима су насликани старозаветни цареви и пророци Соломон и Давид на плавој подлози. Изнад архангела Гаврила је старији цар Давид (сѣїї пророк давїд), у тамној владарској хаљини и са круном на глави, који у руци држи свитак са речима: „Αχου σοι θηγατερες ιδε (...)“. Изнад Богородице је млађи цар Соломон (сѣїї сλм), идентично обучен, са свитком на којем су исписане нечитке речи. Испод Благовести су насликана четири архијереја у архијерејским орнатима, која десном руком благосиљају а у левој носе затворену књигу. Испод архангела су Свети Василије Велики (сѣїї васїла влїкї) и Свет Јован Златоусти (сѣїї ѿѿлнз зраѣстї), док су испод Богородице Свети Григорије Богослов (сѣїї грїгорїа) и Свети Никола (сѣїї нїкѿлаѣ). Позадина на којој стоје је решена идентично као на Благовестима. Сликани део царских двери одликује карактеристичан ликовни израз – ликови изражених црта лица, тамних и сенчених инкарната, као и необично тло на којем стоје. Представа Благовести представља најуспелије остварење аутора иконостаса.

* * *

Изнад престоних икона нижу се резбарени медаљони са сликаним ликовима старозаветних пророка. Сви су насликани на неутралној подлози, допојасно и окренути ка централној икони на којој су Света Тројица. Обучени су у једноставне хитоне и химатионе и у рукама држе свитке на којима су исписана њихова имена. Овде су редом насликани старозаветни пророци: Софонија (сѣїї пррк софонїа), Језекиљ (сѣїї пррк езекилз), Данаил (сѣїї пррк данаїла), Илија (с пр нлнл), Мојсије (сѣїї пррк моїсѣ), Давид (сѣїї пррк давїд), Соломон (сѣїї пррк соломонз), Арон (стаго пророка арона), Јеремија (с прк нерѣмїа), Гедѣон (сѣїї прк гедѣон), Авакум (стаго пророка авакѣмл) и Јаков (стаго ѿкова пророка). Између Давида и Соломона су насликана Света Тројица, као централна икона изнад царских двери. На златном фону насликани су Исус Христос са великим крстом у рукама и Бог Отац са златним скиптром, док је над њима голуб Светог Духа.

Изнад старозаветних пророка су допојасни ликови светих апостола са ротулусима у рукама: Јаков (сѣїї ѿ ѿкѿвз), Вартоломеј (сѣїї ѿ вартоломе), Тома (сѣїї ѿ фѿма), Марко (сѣїї ѿ мѿрко), Лука (сѣїї ѿ лѿвка ѿ), Матеј (сѣїї ѿ мафѣа), Петар

6 Текстови на свицима, у рукама Богородице и старозаветних пророка говоре о рођењу Христовом али су доста нејасно писани и тешко их је исправно транскрибовати.

(сѣи́н апосто́лѣ петрѣ), Богородица (матрѣ вѣжѣ), Исус Христос (їс хрѣ), Свети Јован Претеча (сѣи́н ѿванѣ прѣдѣтеи́), Свети Павле (сѣи́н павелѣ), Свети Јован (сѣи́н ѿ ѿван ѿ), Свети Андреј (сѣи́н ѿ андреѣ), Свети Симон Зилот (сѣи́н ѿ симон ѿ), Свети Филип (сѣи́н ѿ филиппѣ), Свети Јуда (сѣи́н ѿ їѿда), и светитељ нејасне сигнатуре, Варнава или Варсава (сѣи́н вѣ..ва). По атрибутима у рукама издаваја се Свети апостол и јеванђелиста Марко, који држи отворену књигу са речима: „зѣта / ло / ѣва / їс хл / сина / вѣжѣ“. Јеванђелисти Лука и Јован држе затворене књиге, док Матеј држи перо и књигу отворену према себи. На овај начин књигу држи и Свети апостол Андреј, док Свети Петар и Јуда имају ротулус свијен са две стране. Сви су окренути ка централној икони на којој је Исус Христос, чиме је остварено приказивање Деизиса према поствизантијској сликаној традицији коју карактерише такозвана Деизисна табла, сликана или изведена комбинацијама техника дубореза и сликарства (Ракић 1998а: 133–142; Матић 2017: 210–213), која је у последњем веку османске власти прилагођена новим потребама.

* * *

Врх иконостаса наглашен је дуборезно обликованим и осликаним крстом који има релефно назубљени оквир и око њега расцветале гранчице, а краци су му тролисни и додатно наглашени листовима акантуса који штрче са средишњег листа. На крсту је насликан распети Христос клонуле главе, док читаву површину тролисних завршетака испуњавају сликани симболи јеванђелиста. На врху је орао, на дну је крилато теле, десно од Христа је анђео, а лево је крилати бик. Крст стоји на полукружној бази са релефним оквиром, у чијем равном пољу је Адамова лобања. На крајевима ове базе стоје адосиране скулптуре птица, које су окренуте ка адосираним скулптурама змајоликих бића. Тела ових животиња су дуга и увијена, са наглашеним крљуштима, а имају и крила. Главе су им подигнуте увис и отворене чељусти им служе као постоља за рипиде са иконама Богородице и Светог Јована. Иконе су такође уоквирене расцветалим гранама, а на полукружном врху имају нагласак у виду цвета са три велика листа и насликаним Недреманим оком у средини. Такође, на врху стубића који држе овај полукружни завршетак иконе, стоје скулптуре птица. Читавом конструкцијом доминирају злато и црвена боја.

О АУТОРИМА

На иконостасу су сачувана четири вредна натписа из којих се може видети да је његова конструкција настала већим делом 1825. године, са царским дверима из наредне 1826. године. Димензије отвора за престоње иконе недвосмислено указују да је нови иконостас израђен за старију икону Светог Николе коју је сликао зограф Лонгин у XVI веку и две престоње иконе које је сликао Алексије Лазовић у XIX веку.⁷ Према сећањима мештана, Лонгинове иконе Богородице и Христа су у овом храму наводно остале до 1912. године, када су пренете у Цркву Светог Јована

⁷ Димензије Лонгинових икона су: Исус Христос 120 x 70 cm, Богородица са Христом 117 x 72 cm, док су димензије обе иконе Алексија Лазовића, са рамовима 104, 5 x 83, 5 cm.

у Великој Хочи (Ivanović, Rajkić, Lazović 1958: 196). Али, ако су толико дуго биле у цркви нејасно је зашто се нису налазиле на иконостасу, односно зашто он није конструисан по њиховим димензијама.

У погледу ауторства, које се у проучавању овог иконостаса испоставља као најизазовније питање, најизвесније је да су престоне иконе Богородице са Христом и Исуса Христа дела Алексија Лазовића (1774, Бијело Поље – 1837, Бијело Поље). Син свештеника и сликара Симеона, Лазовић је био један од најплоднијих сликара на почетку XIX века на потезу од Старе Србије до Далмације, односно од Старог Влаха до Јадранског мора. У Рашко-призренској епархији, он је око 1803. године боравио у Пећкој патријаршији са оцем Симеоном који је сликао иконе за иконостас у Цркви Светог Димитрија и осликао кивот за мошти Светог Никодима. Том приликом Алексије је обновио царске двери митрополита Антонија из XVI века. Након десет година, Лазовић су били ангажовани и у манастиру Дечанима, где су током 1813. и 1814. године сликали иконе за иконостас у параклису Светог Димитрија. Истовремено, Алексије је осликао Акатист Стефану Дечанском, где је насликао ликове Светог краља и наручилаца, архимандрита хаџи Данила и игумана хаџи Захарија. Током 1817. и 1818. године, поново се вратио у Дечане, када му је било поверено исписивање и осликавање Парусије и сликање икона за иконостас параклиса Светог Николе.⁸ Иконе из Велике Хоче остале су ван интересовања истраживача, а по квалитету спадају у ред његових најуспелијих радова, попут Деизиса из Мостара, престоних икона из Баошића, престоних икона из Доње испоснице Светог Саве код Студенице, или икона Светог Николе у ризницама Старе цркве у Сарајеву и манастира Раковице.⁹ У овом тренутку није могуће прецизно утврдити време њиховог настанка, односно да ли су сликане пре конструкције иконостаса или за иконостас. Могло би се претпоставити да су настале у периоду између 1814. и 1818. године када је Алексије, прво са оцем а потом и самостално, радио у Дечанима. Такође, осим ангажмана у чачанској Цркви Светог Георгија, заправо није познато кретање Алексија Лазовића у периоду између 1820, када је насликао икону Богородице са Христом за Јована Орловића из Нове Вароши и 1824. године када је вероватно радио у Савини, односно 1825. када је сигурно радио у Сарајеву и Шибенику (Зарић 2011: 532; Тодић 2013: 33; Матић 2017а: 177).¹⁰ Стога би се израда хочанских престоних икона могла сместити у шири хронолошки оквир између 1814. и 1825. године.

На основу сачуваног натписа који тече дуж архитравне греде иконостаса, зна се да је аутор резбе и сликаних партија на крсту и архитраву зограф Петар Дебарлија. У овом опширном натпису на греди између два појаса светитељских ликова види се какав је био опис послова мајстора Петра који је израдио целу дрвену

8 О радовима у Пећи и Дечанима видети: Станић 1992: 230–240; Макуљевић 1998; Тодић 2013: 24–34; Макуљевић 2017: 317–321.

9 О овим иконама видети: Станић 1974; Станић 1982: 34–35; Ракић 1998: 175–177; Катић 2019: 48–50, 67; Недељковић 2019; 185–193; Матић 2020; Женарју Рајовић 2023: 215–217. Иконе из Дечана смо изузели као сигурно најрепрезентативнија позната дела Лазовића.

10 Да је икона Светог Николе из манастира Раковице сликана 1820. године (Вујовић 1973: 272; исти 1986: 299) само је претпоставка.

конструкцију, осликао крст и насликао апостоле на иконостасу, а за тај посао био плаћен 500 гроша које је потом поклонио цркви. На први поглед, од светитељских ликова на архитраву и иконостасном крсту, царске и северне двери доста се разликују. Међутим, детаљнија анализа сликаних ликова, као и рукописа указује на то да се можда ипак радило о истом сликару, односно тајфи. Сви натписи писани су истом руком, а квалитет сликања светитеља може се пратити од најмање вешто насликаних ликова пророка, преко апостола, иконостасног крста, до северних и на крају најуспелијих царских двери. Овај ритам вероватно је одговарао и хронологији вршених радова који су трајали сукцесивно 1825. и 1826. године. Такође, извесно је и да је Петар Дебарлија био на челу тајфе са којом је радио на изради овог иконостаса, како је било уобичајено у то доба.

Петар Дебарлија је име које се могло видети и на три иконе које су се налазиле у Цркви Успења Богородице у Ђаковици. Иконе Светог Стефана и Светог Јована је сликао 1823. и на њима оставио своје име (писарь петар дебарлиа), а икону архангела Гаврила насликао је 1824. године (Ивановић 2004: 170–171). Верује се да је у питању исти Петар који се потписао као „зограф грешни Петар Филиповић из Дебра“ на крсту иконостаса у Цркви Светог Георгија Руновића у Призрену 1829. године (Костић 1928: 80; Ћорнаков 1986: 81; Петровић 1987: 117; Ивановић 2004: 171). У овом натпису је, према Петру Костићу, стајало: „Свети крст у (цркви) Светог Георгија награди се у време епитропа Тоде мутавције у Призрену. Зограф грешни би Петар Филиповић из Дебра. Изврши се и дрво и писмо и злато гроша 500. 1829 месец април 5“ (Костић 1928: 80). У радовима конзерватора Радомира Петровића овај Петар Дебарлија је идентификован као Петар Гарка (Петровић 1987: 116–117), најзначајнији мијачки дуборезац прве половине XIX века, који је био ангажован на изради најзначајнијих дуборезбарских радова тога доба у Бигорском, Рилском и Лесновском манастиру, Цркви Светог Николе у Крушеву и Цркви Светог Спаса у Скопљу (Nikolovski 2015: 131–138). Неке од поменутих иконостаса израдио је као протомајстор тајфе у којој су била и његова браћа, а приписује им се и поменути иконостас из Призрена (Грујић 1929: 198; Василиев 1965: 237; Ћорнаков 1988: 20). Приликом пожара који је захватио призренску цркву, незнано када, све иконе су нагореле и загарављене, а када су 1994. године вршени истраживање и конзервација зидних слика у цркви, иконе и делови иконостаса су уклоњени (Петровић 1996: 130). Иконе су пренете у Музеј револуције у Призрену ради чишћења (Петровић 1996: 130), и није познато шта се са њима даље десило јер иконостас више никада није враћен на своје место.

Уколико се ради о Петру Гарки, онда је иконостас у Великој Хочи настао одмах након иконостаса у Цркви Светог Спаса у Скопљу, и представљао би у том случају знатно лошији рад његове тајфе. Истовремено би представљао и веома занимљив пример њихове делатности, јер је на другим иконостасима она израђивала само дуборез, не и иконе. Такође, Петрова тајфа је за Цркву Светог Николе наводно направила и дрвене певнице које су се распале 1873. године (Петровић 1987: 117), што не иде у прилог идеји о ангажману Петра Гарке, врхунског мајстора обраде дрвета. Евантуална могућност поређења са уништеним призренским иконостасом би била од велике помоћи у потврђивању овакве атрибуције, јер, као

што је поменуто, на осталим иконостасима Петар није сликао иконе. Нажалост, у надлежним Заводима за заштиту споменика културе нисмо успели да дођемо ни до фотографија икона из Ђаковице, које би могле помоћи у одгонетању идентитета Петра Дебарлије.¹¹

Важан је помена и иконостас у Цркви Светог Стефана у Великој Хочи, за који се претпоставља да је настао 1864. године, када и зидно сликарство у цркви чији је аутор зограф Јосиф из Лазаропоља (Ивановић 2004: 172). Међутим, његова конструкција, значајно богатије резбе, у великој мери понавља изглед иконостаса Цркве Светог Николе. Зона сокла је једноставна и без украса. Облик царских двери и распоред дуборезних украса на њима је изузетно сличан онима на иконостасу у Цркви Светог Николе, уз веома мала одступања. Богатији иконостасни крст са Распећем Христовим из Цркве Светог Стефана понавља основне замисли са основом коју држе птице и змајеви, њихове облике, и облике и украс рипида. Исто је и са архитравом на којем се налазе кружни медаљони у врежи са ликовима пророка, и над њима нише са ликовима апостола. Северне двери такође немају резбарени украс, а краси их лик архангела Михаила идентичне постуре и иконографије. Највеће одступање представља уметнута зона богато резбарених надверја која у Светом Стефану раздваја престоње иконе и ликове пророка, и која представља једини део тог иконостаса који није обојен. Иконе на овом иконостасу је сликао Јосиф из Лазаропоља, али се поставља питање када је настала његова конструкција. Велике сличности са иконостасом у Цркви Светог Николе, упућују да је иста тајфа конструисала и ову олтарску преграду, али да она није тада осликана већ је њено сликање чекало до велике обнове Цркве Светог Стефана 1863. године.¹²

ЗАКЉУЧАК

Препознатљив стилски израз лако одаје мајсторство Алексија Лазовића на престоним иконама Исуса Христа и Богородице са Христом, које спадају у ред његових најуспешнијих радова. Натпис у којем се помиње опис послова мајстора Петра Дебарлије и упоредна анализа сликарства на крсту и архитраву указују да је овај мајстор био њихов аутор. Заправо, изглед читавог иконостаса, пре свега иконе које на први поглед одају утисак као да нису настале руком истог мајстора, указују да је Петар био на челу тајфе задужене за читав иконостас. Остаје отворена сумња ради ли се о чувеном мијачком копаничару Петру Гарки. Својим изгледом овај иконостас у Цркви Светог Николе у Великој Хочи представља интегрално уметничко

11 Није од помоћи ни то што је познато да је постојао најмање још један зограф који се потписивао као Петар Дебарлија – Петар Пачаров из Тресонча, који је био рођен у време настанка иконостаса у Великој Хочи (Василиев 1965: 201–202).

12 Р. Петровић помиње да је у Цркви Светог Стефана у Великој Хочи зограф Јосиф радио са још једним мајстором који се потписао као: „мајстор добротел Никола Деберлија Лазарополец Дарковски Караџовић во лето од Христа 1833“ (Петровић 1987: 188). Потпуно је нејасно где се тај натпис налази, у каквој релацији могу да буду два поменута аутора с обзиром на године у натписима, и да ли је тај натпис заправо само преузет из текста на који се позива на том месту, где се говори о аутору иконостаса Цркве Богородице Болничке у Охриду (Ћорнаков 1959: 16–17).

односно мајсторско дело које репрезентује дуборезбарство и зографско сликарство на тлу Рашко-призренске епархије пре ере танзиматских реформи. Конструисан је и осликан према потребама цркве и верника, а у складу са уметничким токовима актуелним на Балкану. Послужио је и као модел за израду иконостаса у цркви Светог Стефана у Великој Хочи, чија детаљнија анализа тек предстоји

ЛИТЕРАТУРА

- Василиев 1965: Асен Василиев. *Български възрожденски майстори, живописци, резбари, сценописци*. София: Наука и изкуство.
- Војводић 2007: Драган Војводић, „’Обавијен земаљском сликом’. О представама византијских и српских средњовековних владара у проскинези“. *Црквене студије* 4, 379–401.
- Вујовић 1973: Бранко Вујовић. *Црквени синоници на јодручју града Београда књ II, Шире јодручје града*. Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Вујовић 1986: Бранко Вујовић. *Умјетност обновљене Србије 1791–1848*. Београд: Просвета; Републички завод за заштиту споменика културе.
- Грујић 1929: Радослав Грујић. „Дрворез Св. Спаса и Св. Богородице у Скопљу“. *Гласник Скопске научне друштва* V/2, 165–204.
- Ђурић 1991–1992: Војислав Ј. Ђурић. „Икона о хиротонији грачаничког митрополита Никанора“. *Зборник Митрополије српске за ликовне уметности* 27–28, 297–317.
- Женарју Рајовић 2023: Ивана Женарју Рајовић. *Манастир Раковица*. Београд: Манастир Раковица.
- Зарић 2011: Ирена Зарић. Лазовић. „Алексије, сликар (Бијело Поље, око 1774 – Бијело Поље, 1837)“. *Српски биографски речник*, књ. 5, Кв–Мао. Ур. Чedomир Попов. Нови Сад: Матица српска, 531–532.
- Ивановић 2003: Милан Ивановић. „Цркве Велике Хоче“. *Велика Хоча – бисер Метохе*. Ур. Мирјана Менковић. Београд: Центар за очување наслеђа Косова и Метохије Мпemosупе, 46–61.
- Ивановић 2004: Милан Ивановић. „Прилози упознавању делатности сликара (зографа), дуборезаца, градитеља и донатора из Македоније на српским црквеним споменицима Косова и Метохије“. *Вардарски зборник* 3, 169–185.
- Ивановић 2004а: Милан Ивановић. „Велика Хоча кроз векове“. 21–44.
- Катић 2019: Марко Катић. „Прилог познавању опуса Алексија Лазовића у Херцеговини“. *Студије визуелне културе Балкана књ. II*. Ур. Ана Костић, Ненад Макуљевић. Београд: Центар за визуелну културу Балкана Филозофски факултет, Друштво историчара уметности и визуелне културе новог века, 47–70.
- Костић 1928: Петар Костић. *Црквени живопис православних Срба у Призрену и његовој околини у XIX веку (са усвојенима јисца)*. Београд: Графички институт „Народна мисао“.
- Љубинковић 1955–56: Радивоје Љубинковић. „Две грачаничке иконе на портретима митрополита Никанора и митрополита Виктора“. *Старијар* V–VI, 129–137.
- Макуљевић 1998: Ненад Макуљевић. „Портрети дечанског архимандрита Хаџи Данила и игумана Хаџи Захарија, рад Алексија Лазовића у Акатисту светом Стефану Дечанском“. *Милешевски записи* 3, 119–133.
- Макуљевић 2006: Ненад Макуљевић. *Црква Свете Арханђела Гаврила у Великом Градишту*. Велико Градиште: Српска православна црквена општина.
- Макуљевић 2008: Ненад Макуљевић. „Литургија, симболика и приложништво: иконостас цркве Свете Тројице у Врању“. *Саборни храм Свете Тројице у Врању*. Ур. Ненад Макуљевић, Врање: Фонд „Свети Прохор Пчињски“ Православне епархије врањске, 45–105.
- Макуљевић 2017: Ненад Макуљевић. „Између сеоба и борбе за одржање (1690–1839)“. *Уметничко наслеђе српског народа на Косову и Метохији. Историја, идентитет, угроженост, значај*. Ур. Драган Војводић, Миодраг Марковић. Београд: САНУ, 313–323.

- Матић 2017: Миљана Матић. *Српски иконопис у доба обновљене Пећке папирјаршије 1557–1690*. Београд: Музеј Српске православне цркве.
- Матић 2017а: Марина Матић. „Сликарски радови Алексија Лазовића у манастиру Савина“. *Саопштења* XLIX, 171–183.
- Матић 2020: Марина Матић. „Две престоње иконе из Цркве Светог Николе у Баошићима“. *Зборник Машице српске за ликовне уметности* 46, 31–39.
- Миљановић 1997: М. Миљановић. „Иконе из Велике Хоче“. *Стишине Косова и Метохије* 10, 77–100.
- Недељковић 2019: Вук Недељковић. „Иконостас у Цркви Покрова Пресвете Богородице у Доњој испосници Светог Саве код Студенице“. *Студије визуелне културе Балкана књ. II*. Ур. Ана Костић, Ненад Макуљевић. Београд: Центар за визуелну културу Балкана Филозофски факултет, Друштво историчара уметности и визуелне културе новог века, 175–214.
- Петровић 1984: Радомир Д. Петровић. „Фреске XIV века из цркве св. Николе у Великој Хочи“. *Зборник за ликовне уметности* 22, 61–82.
- Петровић 1987: Радомир Д. Петровић. „Прилог кон проучавањето на творештвото од македонските зографи во Косово“. *Културно наследство X–XI*, 115–118.
- Петровић 1996: Радомир Петровић. „Црква Св. Ђорђа Руновића у Призрену: истраживачки и сликарско-конзерваторски радови 1995. године“. *Гласник Друштва конзерватора Србије* 20, 29–31.
- Попова 2002: Елена Попова. „Богородица – Хестия“. *Проблеми на изкуството* 1, 41–50.
- Ракић 1998: Светлана Ракић. *Иконе Босне и Херцеговине (16–19. вијек)*. Београд: Републички завод за заштиту споменика културе.
- Ракић 1998а: Зоран Ракић. „Деизисни чин на иконостасу црногачког манастира“. *Манастир Црна Ријека и Свети Пејтар Коринџи*. Ур. Драгиша Бојовић, Приштина: Друштво пријатеља манастира Црна ријека, Народна и универзитетска библиотека, Друштво за обнову србистике, Београд: Републички завод за заштиту споменика културе, 133–142.
- Смирнов, Бошковић 1933–1934: „Архитектонске белешке из Метохије и Прекопуља“. *Стишаринар* 8–9, 255–275.
- Станић 1974: Радомир Станић. „Једно непознато дело Алексија Лазовића“. *Повеља, часопис за књижевност, уметност, културу, просветна и друштвена питања* 9–10, 73–82.
- Станић 1982: Радомир Станић. *Иконе из Херцеговине*. Мостар: Експозитура Уметничке галерије БиХ.
- Станић 1992: Радомир Станић. „Сликарска заоставштина Симеона и Алексија Лазовића у Дечанима“. *Саопштења* XXIV (1992), 229–262.
- Тодић 1989: Бранислав Тодић. *Грачаница: сликарство*. Београд: Просвета; Приштина: Јединство.
- Тодић 2013: Бранислав Тодић. *Српски сликари од XIV до XVIII века*, књ. 1. Петроварадин: Покрајински завод за заштиту споменика културе; Нови Сад: Платонеум.
- Ђоровић-Љубинковић 1958/59: Мирјана Ђоровић-Љубинковић. „Иконостас цркве Светог Николе у Великој Хочи. Прилог проучавању култа Стевана Дечанског“. *Стишаринар* 9/10, 169–178.
- Шакота 1961: Мирјана Шакота. „Два илуминирана рукописа из XVIII–XIX века у збирци манастира Дечана“. *Саопштења* IV, 57–66.
- Шакота 1984: Мирјана Шакота. *Дечанска ризница*. Београд: Просвета: Републички завод за заштиту споменика културе; Приштина: Јединство.
- Ќорнаков 1959: Димитар Ќорнаков. „Иконостасот во црквата св. Богородица Болничка во Охрид“. *Културно наследство* V, 15–18.
- Ќорнаков 1986: Димитар Ќорнаков. *Творештвото на Мијачкиите резбари на Балканот од крајот на XVIII и XIX век*. Прилеп: Институт за истражување на старословенската култура.
- Ќорнаков 1988: Димитар Ќорнаков. *Македонска резба*. Скопје: Мисла.
- Ivanović, Pajkić, Lazović 1958: Milan Ivanović, Predrag Pajkić, R. Lazović, „Tri Longinove ikone iz Velike Hoće“. *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije* III, 195–207.
- Nikolovski 2015: Darko Nikolovski. *Macedonian woodcarving*. Skopje: Calamus.

Сл. 1 Иконостас у Цркви Светог Николе у Великој Хочи (Покрајински завод за заштиту споменика културе, Приштина)

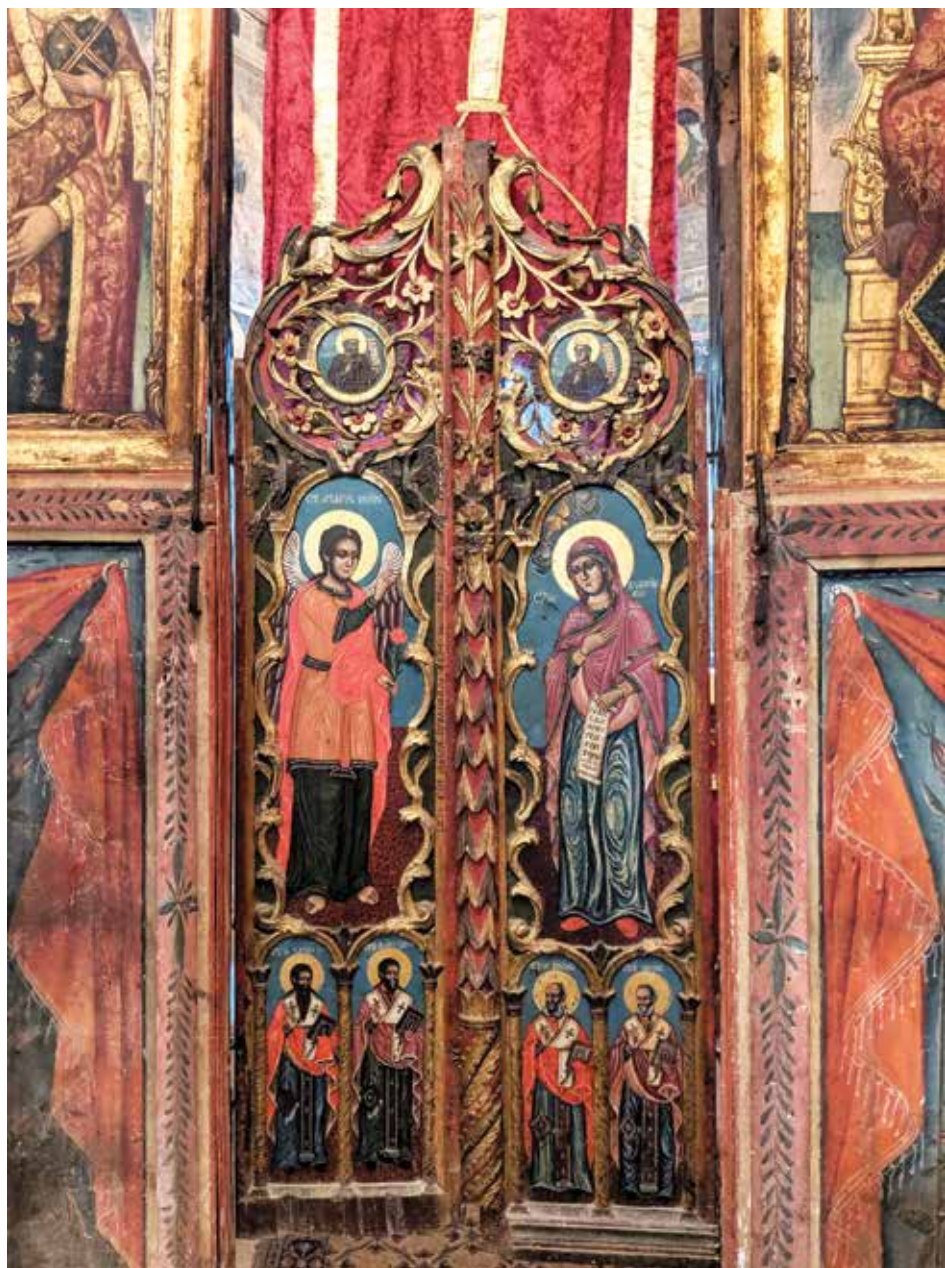
Сл. 2 Престона икона Богородице са Христом, Алексије Лазовић (И. Ж. Р.)

Сл. 3 Престона икона Исуса Христа, Алексије Лазовић (И. Ж. Р.)

Сл. 4 Северни део иконостаса са бочним дверима (И. Ж. Р.)

Сл. 5 Царске двери (И. Ж. Р.)

Ivana S. ŽENARJU RAJOVIĆ

ABOUT THE ICONOSTASIS OF THE ST. NICHOLAS CHURCH
IN VELIKA HOČA

SUMMARY

The iconostasis from the Church of Saint Nicholas in Velika Hoča was made in 1825 and 1826, for the icon of Saint Nicholas painted by the monk and painter Longinus in 1576–77 and for the throne icons that were painted either at the time of the iconostasis' creation or were already in the church. The iconostasis was made by Petar from Debar, a Mijak master who left an inscription saying that he made it out of wood and painted it. There was an assumption that it was the famous wood-carver Petar Garka, but this cannot be confirmed based on his existing works in Macedonia, such as the iconostasis in the Lesnovo or Bigorski monasteries, and the Church of the Holy Savior in Skopje. The iconostasis from the Church of Saint George Runović in Prizren, which is also attributed to him, and where he worked as both a carver and a painter, has also not been preserved, making it impossible to compare. Petar probably painted everything on the iconostasis in Velika Hoča except the throne icons, whose author was famous painter Aleksije Lazović from Bijelo Polje. These icons of Christ and the Virgin Mary are among his most successful works and it is not clear when they were created, so the most certain is the broader time frame between 1814 and 1825.

The iconostasis consists of high parapet panels without carved decoration, already mentioned throne icons, richly decorated imperial doors, painted northern doors, and a zone with two rows with images of prophets and apostles. A carved cross with a painted Crucifixion of Christ is placed at the top. The entire iconostasis is constructed according to aesthetics of that time, with wood carvings combined with painted accents in gold and red and sporadically green. Four valuable inscriptions have been preserved on the iconostasis, from which it can be seen that its construction was created for the most part in 1825, with the imperial doors from the following year, 1826. The great similarities with the iconostasis in the Church of St. Stephen in Velika Hoča indicate that the same master and his team also constructed this altar partition, but its painting waited until the major renovation of the Church of St. Stephen in 1863.

Keywords: icon-painter, woodcarver, Petar Debarlija, Aleksije Lazović, throne icons, royal doors, inscriptions